

– את הצרוע, מבודד בבית סגור, וממילא אשתו אסורה לבוא לשם (וכן נראה בפירושו לתורה).
ואולם הרא"ש מפרש (בתוספותיו כאן, וכן מובא בפירושו הטור הארוך על התורה בשם אביו הרא"ש) והסגיר הכהן את הנגע [ולא את הנגע], ופירש בשני אופנים: ירשום מסגרת סביבות הנגע, כדי לודא אם פשה הנגע אם לאו; או יסגרנו ויחבוש אותו וכד', כדי שהנגע לא יתחכך בכגדים ויסור [וכן בנגעי בתים – יסגור את הבית כדי שלא יבואו לשם אנשים ויתחככו בו ויסור הנגע].

'יש יום שאי אתה רואה בו...'. התוס' תמהו לרבי מאיר למה אינו רואה להקל. ויש לומר שעיקר הדרש לומר שאין חיוב לראות ברגל [כלשון הברייתא 'נותנים לו...'], ואמנם אם ירצה לראות רק להקל הרשות בידו (שפת אמת).

ז'ביום הראות בו – יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו; מכאן אמרו חתן שנולד בו נגע נותנין לו ז' ימי המשתה...'. אף על פי ששבעת ימי המשתה אינם מדאורייתא (כמו שאמרו בירושלמי (כתובות א, א) שמשוה רבינו התקין שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל. וכן מתבאר בתוס' ברכות (מז:): שהם מדרבנן), יש לומר שעיקר הכתוב הוצרך לרגל, ואגב ימי הרגל נקט התנא שבעת ימי החתן. ולדברי הרא"ש (כתובות פ"א ה) בשם רמ"ה, שמחת חתן ביום ראשון הוא מן התורה, והוצרך הכתוב שבביל יום ראשון.

ועוד יש לומר, אף על פי ששבעת ימי משתה אינם חובה מהתורה, אך היו נוהגים בהם מקדמת דנא, וכמו שמצינו בלבן [כמו שכתב הרמב"ם (אישות י, ד)]. וכן שבעת ימי אבל מצאנום בספר בראשית ויעש לאביו אבל שבעת ימים], ומשום כך מתייחס הכתוב על מנהג זה ומלמדנו שאין צריך לראות נגעים באותם הימים. וכיוצא בזה מצינו בתוס' (גטין מז: ד"ה ולביתך), שהכתוב הוצרך ללמד על מנהג שנהגו, גם אם אינו חובה מהתורה (עפ"י מאור ישראל).

*

'אמר אביי: משמעות דורשין איכא בינייהו. ורבא אמר דבר הרשות איכא ביניהו...'. כיוצא בזה נחלקו אביי ורבא בכמה מקומות, שאביי פרש מחלוקת התנאים ב'משמעות דורשין' ורבא פרש נפקותא מעשית – בראש השנה כ: יבמות צד: ב"מ כו. סנהדרין עה. (וכן ע"ש בדף לד: כעין זה).
[וגם שיטת ר' יוחנן כן היא, לפרש ב'משמעות דורשין' – ע' במצוין בב"מ כו. (ועע"ש מז: ויומא סא.).
מלבד באותם מקומות המצוינים כאן, שבהם מוזכרים ר' יוחנן או אביי, לא נמצא (עפ"י בדיקת מחשב) 'משמעות דורשין' נוספת בשני התלמודים].

ע"ע בסנהדרין נא: שלדעת אביי ראוי לקבוע הלכתא גם בדבר שאין בו נפקותא למעשה אלא משום 'דרוש וקבל שכר' (כפי שבאר שם בספר חדושים ובאורים), ויתכן שקשור לשיטתו הנ"ל. וכן נראה שהלך לשיטתו במכות כג: וע' כיו"ב במחלוקת אביי ורבא סנהדרין סד סע"א.

דף ח

ליקוט עצמות (מתוך 'עוללות' להר"ר מרגליות ז"ל, עמ' 36)
'בראשונה היו קוברין אותן במהמורות. נתאכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בארזים כו' (ירושלמי מועד קטן א, ה).

כך היו חבורות עושין בירושלים, אלו לבית האבל ואלו לבית המשתה; אלו לשבוע הבן ואלו ללקט עצמות. לבית האבל ולבית המשתה בית המשתה קודם, לשבוע הבן וללקט עצמות לשבוע הבן קודם כו'.

מלקט אדם שתי מתים כאחת, ונותן אלו בראש אפיקרסין מכאן, ואלו בראש אפיקרסין מכאן. דברי רבי עקיבא. רבי יוחנן אומר: סוף אפיקרסין להתעכל וסוף עצמות להתערב, אלא מלקטין עצמות ונותנים בארזים כו'.

אמר רבי אליעזר בר' צדוק, כך אמר לי אבא בשעת מיתתו: קברני תחילה בבקעה ובסוף לקט עצמי ותנם בגלוסקמא בארזים, ואל תלקוט אתה בידך, וכן עשיתי לו כו' כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו (שמחות פרק יב).

מסגנון הברייתות הללו רואים אנחנו כי 'ליקוט עצמות' לא היה דבר נדיר שאירע רק לפעמים כשמת אדם שלא במקומו ועירו ונקבר שם ואחרי כן הובילוהו לקברות אבותיו, כי אם נהוג היה שקברו זמנית ואחרי עיכול הבשר העבירו עצמותיו למקום אחר, וליקוט עצמות היה רגיל כמו בית האבל בית המשתה ושבוע הבן.

והנה מפליא הדבר: משום מה נהגו להרגיז את עצמות הנפטרים להוציאם ממקומם, ולמה לא הביאו אותם מיד למנוחה במקום שיוכלו להשאר עד ימות התחיה? למה צוה ר' צדוק את ר' אליעזר בנו שתחילה יקבור גוויתו בבקעה ולאחר זמן ילקט עצמותיו ויתן אותם בגלוסקמא בלי שהיה לכך כל הכרח מיוחד, כפי שמוכח מהביטוי 'כשם שעשה לאביו כך עשיתי לו'. כיצד היה ביניהם מנהג הנראה לנו כיום מוזר כל כך?

אמנם אם כי מועטים המקורות שבמקרא על מקום קבורת המוני העם באותן התקופות, בכל זאת יכולים אנו ללמוד את מנהגי זמנם מקבורת גדולי העם, שמנהג האנשים הגדולים משקף את הנהגה הכללית. והנה מוצאים אנו ביהושע בן נון שקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס בהר אפרים (שופטים ב, ט); כשמת שמואל הנביא נתקבצו כל ישראל ויספדו לו ויקברוהו בביתו ברמה (שמואל א-ר"פ כה); כשפגעו ביזאב בן צרויה ומת נקבר בביתו במדבר (מלכים א-ב, לד). רואים אנו איפוא כי נוח היה לאדם להקבר בנחלתו וביתו ונעמו לו רגבי אדמתו.

והנה ברבות השנים היו נתקלים בכל מקום בקברים עתיקים של דורות, בשדה וכרם, בבקעה והר, וכך נתהוו חשש מיוסד לטומאת התהום של קבר הנאבד, ותקלה רצינית מפני איסור חרישת תפיסת הקבר. במאות שנים הן מתרבים הקברים, ואם בתי קברות מיוחדים תופסים רק שטחים מסוימים, הנה קברי משפחה בודדים היו מובירים קרקעות הרבה, קרחת ומחול הכרם, בכל שדמות ותלמי ארץ ישראל. המשנה בסוף סוטה אומרת כי משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה. רש"ל רפ"ב ב'ערך מילין' (עיר ארץ ישראל טו) מנמק בכך שבתפיסת מקום העריפה אסורה החרישה והזריעה (ראה ירושלמי סוטה ט, ה), והיה מקום לפחוד בן תשאה הארץ שממה ויתדלדלו מקומות הישוב. והנה ברור שקברים רגילים מצויים פי אלף ויותר משטחים המוברים על ידי עריפת עגלה, ומפני האיסור לחרוש ולזרוע על גבי קבר יש חשש מבוסס שברבות הימים תרבה השממה, או כי ישכחו מקומות הקברים וטומאה בוקעת ועולה ותרבה הטומאה – לזאת הנהיגו לפנים לפנות את הקברים שבנחלאות ולשום את העצמות בגלוסקמאות, אחרי כי בשטח אמות מספר, במערה מצומצמת, יכלו לסדר עשרות גלוסקמאות עד שיעמדו לתחילה לקץ הימים.

'אמר אביי: אימא מפני ששמחת הרגל עליו'. רש"י מפרש שעוסק הרבה בשמחת הרגל ואינו מצטער

בליקוט עצמות אביו ואמו. ויש מפרשים: 'מפני ששמחת הרגל עליו' הלכך נדחית אבילות-דרבנן של ליקוט עצמות מפני הרגל, לפיכך רשאי ללקט. ורבי יוסי סבר, אף על פי שנדחה דין אבילות, אי אפשר שלא יצטער בלבו כשרואה עצמות אביו ואמו (עפ"י ריטב"א תורא"ש פסקי הרי"ד נמוקי יוסף; אור זרוע תכ ועוד. וע' בשפת אמת שכתב להצריך את שני הטעמים גם יחד כדי להתיר. וע' בחדושים ובאורים). ודעת האור-זרוע (תכ) שלרבי יוסי אם ילקט חלה עליו אבילות אף במועד. ונראה שודאי אין דינו אלא באבילות הנוהגת במועד כגון בדברים שבצנעה או גילוח וכיבוס וכד'. ולענין קריעה - נחלקו הדעות (ע' במאירי ובתורא"ש).

'מאי שנא שלשים יום? אמר רב כהנא אמר רב יהודה אמר רב, מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל...' וטעם שלשים יום, כי שלשים יום קודם הרגל אדם טורח לאסוף ולכנס לצורך המועד, אבל לא קודם לכן (כמו שמצינו לענין כמה הלכות ששלשים יום לפני המועד חשוב זמנו של מועד) [עפ"י שו"ת הרשב"א ח"א קמ. ע' במובא בב"ק עט, רשימת ההלכות השונות הנוגעות לשלשים יום].

(ע"ב) 'מאי בינייהו, איכא בינייהו דקעביד בחנמ'. לכאורה היה יכול לומר איכא בינייהו בזמן הזה שאין שייך טעם מניעת עלייה לרגל, שלא כטעם ההיצטערות השייך בכל זמן. ומכך שלא הזכירו בגמרא נפקותא זו הוכיח הרמב"ן שאף לרב אסור בזמן הזה [דלא כרי"צ גיאת], אם משום שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, אם משום שעלייה לרגל שאמרו לאו דוקא כי כמו כן חוששים שיוציא לצורך ההפסד מעות שקימץ לצורך הרגל ויימנע משמחת יום טוב (וכ"כ הריטב"א).

'אין חופרין כוכין וקברות במועד אבל מחנכין את הכוכין במועד'. הרי"ף ורבנו חננאל ורי"צ גיאת מפרשים על קברים המיועדים לאחר המועד [אבל לצורך המועד - מותר. וכן כתב הרא"ש - ע' בביצה פ"א ה]. והראב"ד תמה על כך, אם לאחר המועד למה מחנכים אותם במועד. והרמב"ן כתב שאין זו קושיא כי עשאו כצרכי רבים, וכדין בורות הרבים שאין צריכים להם עכשיו שהתירו לחטטם ולתקנם אך לא לחפרם מלכתחילה (לעיל ה), אף כאן התירו לשפץ את הכוכים הקיימים אך לא לחפרם מתחילה. ולדעת החולקים על הרי"ף אסור לחפור אפילו כדי לקבור במועד, אם לא כשהמת מזומן שם לקבורו שהרי זה כמת המוטל בחצר שעושים לו ארון (בעל המאור. וצידד להתיר אף כשאין שם מת, בקברות כגון שלנו שהם חפורים בקרקע ולא חקוקים באבן. וכן פירש הראב"ד ועוד, שהקברים כגון שלנו היינו ה'בקייע' שמותר לעשותו במועד). ויש אוסרים אפילו כשהמת מזומן - מפני שאפשר למצוא כוכים וקברות הרבה. ואולם אם אינם מצויים - מותר לדברי הכל (עתוס').

[וכבר כתבו התוס' שבזמן הזה אין נוהגים לחפור קברים מראש. וכן המנהג כיום עפ"י צוואת רבי יהודה החסיד (אות ב), שאין לחפור קבר ולהניחו פתוח אם אין נותנים בו המת מבעוד יום. ויש שהעירו על כך מדברי הגמרא שנראה שכן היו עושים. ע' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ג יג, וע"ע במאור ישראל כאן].

'מפני ביטול פריה ורביה'. ואפילו אם כבר קיים מצות פריה ורביה, הלא מצוה להרבות בבנים כמו שאמרו ביבמות משום שנאמר **בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך וכו'** (עפ"י תורא"ש). ועתוס' שכתבו שבמחזור גרושתו אין משום בטול פריה ורביה כי מסתמא יש לו בנים. ואין להוכיח מדבריהם שכל שקיים פריה ורביה מותר לשאת ברגל, שיש לומר שלא חילקו בין אדם לאדם ורק להחזיר גרושתו התירו [אפילו אם אין לו בנים].

א. לדברי רבי מאיר, רואים את הנגעים במועד להקל אבל לא להחמיר – שאם יראה הכהן שהוא טמא, ישתוק ולא יטמאנו כדי שלא לצער ברגל. וחכמים אומרים (– רבי יוסי): לא להקל ולא להחמיר. (לטהרו או לטמאו – חייב לטהר או לטמא ואינו יכול לשתוק).

ופירש רבא: לא נחלקו בטהור – שאין רואים. בהסגר ראשון – שרואים. (רש"י ועוד: בסוף שבוע הסגר ראשון; שאם מטהרו הרי משמחו, ואם לאו הלא משאירו במצבו הקודם [ואינו חייב להחליטו. ע' בראשונים] ואין כאן צער. ר"י: בתחילת הסגר ראשון, לדברי הכל יכול לשתוק, שאין אני קורא בו עדיין לטהרו או לטמאו, אבל בסוף הסגר ראשון אפשר שאין יכול לשתוק ולכך אוסר רבי יוסי לראות, שמא פשה הנגע ויצטרך להחליטו מיד. והוא הדין בסוף הסגר שני). במה נחלקו – בהסגר שני, האם רואה להקל או ימנע מלראות שמא יצטרך להחליטו.

רבי הכריע במחלוקתם וחילק בין מצורע מוסגר למוחלט; לפי ברייתא אחת פסק כרבי יוסי במוחלט, שאם יטהרנו ייאסר באשתו בימי ספורו, אבל כל עוד הוא בימי חלוטו, סובר התנא הזה שמותר באשתו, וכדלהלן. ואילו במוסגר הכריע רבי שיכול לראותו כי גם אם יחליטנו יהא מותר באשתו הלכך אין לחוש [אעפ"י שהוא פורש בחלוטו מצנות בני אדם אחרים]. ולפי ברייתא אחרת הכריע רבי להפך; במוסגר כרבי יוסי, שמא יחליטנו ויפרישנו מצנות בני אדם וצער הוא לו, אבל במוחלט יראנו, שהרי הוא כבר מבודד כעת [ואינו חושש לצער שיצטרך לפרוש מאשתו בימי ספורו אם יטהרנו].

אף לרבי מאיר אין הכהן רשאי לשתוק אלא ברגל כדי שלא לצער, אבל בשאר ימות השנה, חייב לטהרו או לטמאו (תורא"ש עפ"י משנת נגעים. וכן כיוון השפת-אמת ובוה יישב קו' התוס' ד"ה יש). ולכאורה מדבריהם משמע שלא סברו כן). הלכה כרבי יוסי (ר"ף, רמב"ם).

ב. מצורע בימי ספורו (= כסופר שבעת ימים לטהרתו) אסור בתשמיש המטה (וישב מחוץ לאהלו שבעת ימים). לדברי רבי (יהודה), דוקא בימי ספורו אסור אבל בימי חלוטו מותר (שבעת ימים יספרו לו – ימי ספירו ולא ימי חלוטו. וכן אמר רבי שעוזיהו המלך הוליד את יותם בזמן שהיה מצורע מוחלט). ואילו רבי יוסי ברבי יהודה אוסר; קל וחומר ימי חלוטו מימי ספורו.

א. לרש"י, מצורע בימי הסגרו אסור בתשמיש לכולי עלמא. והתוס' חולקים וסוברים שימי הסגרו שוים לימי חלוטו.

ב. הרמב"ם (טומאת צרעת י,ו) פסק שהמצורע המוחלט מותר בתשמיש המטה.

ג. מצורעת מותרת בתשמיש, אף בימי ספורה (ע' כריתות ה: רמב"ם הל' טומאת צרעת יא,א).

דפים ז – ח

ד. א. האם הכהן רשאי להמתין מלטמא את הנגע בגלל דבר מצוה או דבר הרשות?
ב. האם רואים את הנגעים בלילה? ומה דין סומא באחת מעיניו לראיית נגעים?

א. רשאי הכהן מלהמנע מלראות הנגע בגלל דבר מצוה, כגון חתן שנולד בו נגע, נותנים לו שבעת ימי המשתה לו ולביתו ולכסותו, וכן ברגל – נותנים לו שבעת ימי הרגל. (רבי יהודה דרש מוביזים הראות בו... יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאי אתה רואה בו. ודרש כן מיתור ו של וביזים (אביי) או מיתור המלה כולה (רבא). ולרבי, יש ללמוד זאת מכך שממתנינים לטמא את הבית הנגוע עד שיפנו את כליו, קל וחומר לדבר מצוה).

לרבא, לרבי רשאי להמתין אף לדבר הרשות (שלומד נגעי אדם מנגעי בתים שממתינים לטמאות מפני דבר הרשות. ורבי יהודה סבר שאין ללמוד מצרעת בתים שחידוש היא, שאף עצים ואבנים טמאים).

ב. אין רואים נגעי בתים בלילה, הן בנגעי בתים הן בנגעי הגוף (ביום (אביי); כנגע נראה לי בבית – לי ולא לאורי. רבא).
סומא באחת מעיניו אינו רואה נגעים (לכל מראה עיני הכהן).

דף ח

- טו. א. האם מלקט אדם עצמות אביו ואמו ברגל? האם נוהגים אבלות בעת ליקוט עצמות?
ב. האם מותר להספיד ולעורר על המת בסמוך לרגל?
ג. האם מותר במועד לחפור כוכין וקברות ולחנכם; לעשות ארון למת ושאר צרכיו; לעשות נברכת?
א. לדברי רבי מאיר, מלקט אדם עצמות אביו ואמו ברגל מפני ששמחת הרגל עליו ואינו מצטער בכך (אביי). רבי יוסי אומר: אבל הוא לו ואסור.
א. אף על פי שהמלקט עצמות קרוביו נוהג בשל כך דין אבלות כדלהלן, סובר רבי מאיר הואיל ואבלות זו מדרבנן, הרגל דוחה אותה (עפ"י גמוקי יוסף).
ב. הלכה כרבי יוסי (רי"ף ועוד). ויש שפסקו כרבי מאיר (עפ"י רמב"ן ורשב"א ועוד. וע' בשפת אמת ובחדושים ובאורים).
ג. ליקוטו לו עצמות במועד – המאירי מצדד לומר שקורע (וע' גם באור זרוע), אך למעשה יש לנקוט כתורא"ש שפטור לגמרי מקריעה. ובשו"ת חתם סופר (יו"ד שכג) כתב שאפילו צרורים עדיין בסדינו ולא נקברו עד לאחר הרגל – אינו מתאבל ואינו קורע (עפ"י מנחת שלמה ח"א עג).

המלקט עצמות אביו ואמו – הרי זה מתאבל עליהם כל היום, ולערב אין מתאבל עליהם. אמר רב חסדא: אפילו צרורים לו בסדינו.

- א. רש"י מפרש: אעפ"י שהם בסדינו ואינו מלקטן ואינו רואה אותן, מתאבל עליהן כל זמן שלא נקברו. ויש מפרשים: אפילו צרורים בסדינו אינו מתאבל עליהן אלא ביום הליקוט ולא בערב (עתוס, וכן פירש גמוקי-יוסף). וכן משמע מהרמב"ם ושו"ע (יו"ד תג, א). וכן משמע שנקט להלכה במנחת שלמה (ח"א עג וח"ב צה). ואולם בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א רס) הורה להחמיר כשיטה הראשונה [שכן משמע בחתם-סופר שנג. ואפשר שכן היא גם דעת מהר"ם והרא"ש, ע"ש].
לאחר הקבורה, יש אומרים שנוהג שוב באבלות עד הערב, כדין 'יום קבורה' (ע' חו"א יו"ד ריג). ויש שכתבו לפטור (ע' גשר החיים כו; חדושים ובאורים).
ב. אביו ואמו לאו דוקא, אלא כל מי שקורע עליו במוותו, קורע עליו בשעת ליקוט עצמות. וכן לענין דין איחוי הקרע, ליקוט עצמות כקבורה [ולמעשה המנהג הוא שקורעים טפח ובגד עליון בלבד. ע' מנחת שלמה ח"א עג]. אין מלקטים עצמות עם חשכה. היה עומד ומלקט ביום, וחשכה – מותר ביום שלאחריו.
אין עומדים בשורה ואין אומר ברכת אבלים, אבל אומר תנחומים לעצמו, ואין מברכים עליו בחבר-עיר אלא בתוך ביתו.

- הפוסקים נקטו שאבלות יום אחד שבליקוט עצמות דינה כשאר דיני אבלות, כגון נעילת הסנדל רחיצה וכפיית המטה וכד' (עב"י יו"ד תג, דלא כנמו"י שפירש התאוננות בעלמא). ואפשר שבכל יום הליקוט פטור מתפלין (עפ"י מנחת שלמה ח"א עג וח"ב סו"ס"י צה).
- ג. אין שמועה לליקוט עצמות, ודוקא ביום אחר אבל אם שמע על הליקוט ביום הליקוט – מתאבל עד הערב. אין אומרים על ליקוט עצמות קינים ונהי אלא דברי קילוסין – פירוש, שבחיו של מת. ויש מפרשים: קילוסין להקב"ה שהוא ממית ומחיה (רא"ש, עפ"י ירושלמי).
- יש להסתפק כששמע שאתמול ליקטו עצמות אביו ואמו, וכעת הם עדיין צבורים ולא נקברו, האם צריך להתאבל באותו יום ששמע. וצ"ע. ואולם אם ליקט ביום ולא קרע ולא התאבל [אעפ"י שהזיד] וחשכה, ועדיין הם צבורים – שוב אינו מתאבל למחר (עפ"י מנחת שלמה ח"א עג וח"ב צה,א. וכל זה לפי מה שנקט להלכה שאין דין אבלות אלא ביום הליקוט, אבל לפי השיטות שמתאבל עד הקבורה [וכן הורה הגרמ"פ כנ"ל] – ודאי מתאבל).
- ד. יש דעה בירושלמי (כאן ובפסחים ה,ח) שבהעברת ארון נוהג דין ליקוט עצמות, ויש דעה שבארון של אבן אין בו דין ליקוט, ויש אומרים אף בשל עץ. ואולם הפוסקים השמיטו דין זה, ונראה שלהלכה יש להחמיר בדבר (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"א רס. ובהזון איש (יו"ד ריג,א) כתב שבארון של אבן אין דין ליקוט עצמות, ובשל מתכת מסתבר שיש). ויש אומרים שאם לא הוציאו העצמות מהארון אלא מעבירים וקוברים אותו באותו ארון – אין בו דין ליקוט עצמות (ע' הר צבי יו"ד רצו; מנחת אלעזר ח"ד יב; גשר החיים).
- ה. דינים נוספים בליקוט;
לדברי רבי עקיבא, אין לאדם ללקט בעצמו עצמות אביו ואמו אלא אחרים ילקטו לו.
רבי יוחנן בן גורי אומר: ליקוט עצמות אינו אלא משיכלה הבשר. כלה הבשר אין הצורה ניכרת בעצמות.
אין לערב עצמות שני מתים כאחד אלא קובר כל אחד בארון נפרד (עפ"י מסכת שמחות יב. מובא ברא"ש). ונקטו הפוסקים שכל שהבשר קיים אין ללקט עצמות אביו, ונכון שלא ילקטם גם אחר שכלה הבשר.
ו. המלקט עצמות הריהו עוסק במצוה ופטור מן המצוה ואם רצה להחמיר על עצמו – לא יחמיר, מפני כבוד עצמות. רבי יוחנן בן גורי אומר: ירחיק ד' אמות ויקרא קריאת שמע. בן עזאי אומר: אם היו בספינה – מסלקן לצד אחד ויקרא. רבי יצחק אומר: של קרובים פטור ושל אחרים חייב. רבן שמעון אומר: בשבת חייב ובהול פטור. רבי נתן אומר: אם יש חבילתו על כתפיו פטור, שזיקת שמירתו עליו ולא זיקת התפלה. כתב הרמב"ן ז"ל: הלכה כתנא קמא שפטור בכל ענין (מובא ברא"ש). ואולם כאשר אינו עוסק במצוה בפועל לא נפטר ממצוות כאונן (ע' יו"ד תג; חזו"א יו"ד ריג,א).
- ב. לא יעורר אדם על מתו (= יזמין הספד ובכ"י) ולא יספידנו קודם לרגל שלשים יום. לרב, הטעם הוא כמעשה שהיה שהיו לאדם מעות מזומנים לעליה לרגל וניתנו בשביל ההספד ונמנע מלעלות לרגל. ולשמואל הטעם הוא לפי שאין המת משתכה מן הלב שלשים יום. ואמרו שהספד בחנם יש ביניהם; לרב מותר ולשמואל אסור.
א. אמרו בירושלמי: לא שנו אלא בישן, שמת המת קודם שלשים יום, אבל בתוך שלשים הרי הוא כבר אבל על המת ואין בהספד תוספת אבל ומותר (ואפשר שתלמוד שלנו חולק על כך. ע' שער

המלך סוף הלכות יו"ט. ומשמע בירושלמי שהלכה כשמואל [כי לרב אין מקום לחלק בין מת חדש לישן] (עפ"י ראב"ד רמב"ם ועוד. וכן נקט בשלחן-ערוך. ויש אומרים שאף לרב יש מקום לחלק בין חדש לישן. עפ"י תורת האדם לרמב"ן, ענין הספד. וכן משמע בטור – ותמה על כך השע"מ. וע' שפת אמת). ויש שנקטו להלכה כרב (תוס' ורמב"ן ועוד. וכתב ב'חדושים ובאורים' שכשיש צדדי התר נוספים יש לצרף דעת הפוסקים כרב). ויש אומרים שבזמן הזה מותר, שהרי אין עלייה לרגל. ויש חולקים (ע' תורת האדם; ריטב"א ורא"ש; יו"ד שמוז).

יש אומרים שראש השנה ויום הכפורים אינם כרגלים לענין זה (עפ"י ישועות יעקב; אגרות אוזב. וע"ע במאור ישראל כאן).

ב. אף על פי שהספד אסור במועד, הדעת נוטה להתיר לאבל עצמו להספיד, ואף אם מעורר אחרים לכבי. ועדיין צריך עיון לדינא (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א קסה).

ג. אין חופרים כוכים [בחפירה] וקברות [בבנין] במועד (משום טירחה יתרה). אבל מחנכים את הכוכים – שאם היה ארוך מקצרו (רב יהודה). במתניתא תנא: מאריך בו ומרחיב בו.

יש מפרשים שמדובר כשאין מת מזומן לקברו, אבל כשיש מת – מותר לחפור. ויש אוסרים בכל אופן מפני שאפשר למצוא כוכים וקברות הרבה. ומפני הטעם הזה יכול להיות שבזמן הזה מותר, לפי שאין מכינים כוכים וקברות מחיים (עפ"י תוס'). והרי"ף פירש אין חופרים כדי לקבור לאחר המועד. ומשמע שלחנכם מותר אף לצורך זה. ויש חולקים. ויש סוברים שקברים כגון שלנו שהם עשויים בחפירת קרקע ואינם חקוקים באבן, מותר לחפרם במועד (עפ"י ראב"ד רז"ה מהר"ם מרוטנבורג).

עושים ארון עם המת בחצר, אבל לא בחצר אחרת [ובמת מפורסם עושים אפילו בשוק (ירושלמי). ונראה שאנו שקהילותינו קטנות נחשב 'מפורסם' בכל המתים (עפ"י תוס'; הג"א בשם מהר"ם)]. רבי יהודה אוסר אלא אם כן יש עמו נסרים מוכנים (כי טורח גדול לעשות נסכים). רשב"ג אומר: אף מביאים עצים ומנסרים בצינעא בתוך ביתו.

הלכה כרשב"ג, שסתם מתניתין כמותו (רי"ף ראב"ד ועוד. ומשמע שאם יש לו נסרים מוכנים – מותר להכין אף בפרהסיא, וכ"מ ברמב"ם. ואולם מלשון הטור משמע שבכל אופן לא יעשה בפרהסיא. עפ"י שפת אמת). והכל מודים שאין לחטוב עצים או לחצוב אבנים מההר (ירושלמי, מובא ברי"ף). עושים כל צרכי המת; גוזזים לו שער ומכבסים לו כסותו.

עושים נברכת במועד (- בריכה לכיבוס, גדולה וקטנה. ודוקא לצורך אותם דברים שהתירו לכבס במועד. ויש מפרשים: לרחוץ את המת ותכריכיו. עפ"י תוס').

דפים ח – ט

טז. האם מותר לשאת נשים במועד או בערב הרגל?

אין נושאים נשים במועד, לא בתולות ולא אלמנות, ולא מייבמים – מפני ששמחה היא לו [ואין מערבים שמחה בשמחה (רב יהודה אמר שמואל; רבי אלעזר בשם ר' אושעיא / חנינא), כמו שדרשו מחנוכת הבית דשלמה, שעשו משתה שבעה ימים ולאחריהם עוד שבעה ימי החג; או מפני שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו (רבה בר רב הונא) ונאמר ושמחת בחגך – ולא באשתך (רב. ודרשה גמורה היא ולא אסמכתא. תוס'); או מפני